

KORESPONDENCJE

*Eponimy botaników polskich zasłużonych na polu ochrony przyrody**
— Profesor Marian Raciborski (1863—1917)

Mija 120-rocznica urodzin Profesora Mariana Raciborskiego, jednego z najwybitniejszych botaników polskich, a zarazem pioniera ruchu ochrony przyrody w naszym kraju. Raciborski uważany powszechnie za twórcę *krakowskiej szkoły botanicznej*, kolejno profesor Akademii Rolniczej w Dublanach, Uniwersytetu we Lwowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, organizator Instytutu Biologiczno-Botanicznego we Lwowie i Instytutu Botanicznego w Krakowie oraz dyrektor tutejszego Ogrodu Botanicznego, był równocześnie człowiekiem całym sercem oddanym sprawom społecznym, umiejącym zawodową wiedzę w sposób prosty udostępnić szerokim rzeszom społeczeństwa. Dziedziną wiedzy, zdobywającą sobie w owych czasach coraz szersze obywatelstwo, a zarazem będącą szczególną domeną aktywności społecznej Raciborskiego, była ochrona przyrody. Tę sferę właśnie jego aktywności warto dziś — korzystając z nadarzającej się okazji — przypomnieć. Nabiera ona bowiem ze względu na jej wielką obecnie aktualność szczególnie dużego znaczenia. O działalności Raciborskiego na polu rodzącej się ochrony przyrody najlepiej mówią słowa profesora Władysława Szafera, ucznia a zarazem spadkobiercy i kontynuatora jego myśli: „Posiadając *niezwykły dar wymowy*, był Raciborski w swych prelekcjach *świątynym propagatorem nowych idei*, wśród których szczególnie ważną rolę odgrywała *ochrona przyrody*. Był u nas *prawdziwym jej apostołem*. Od powrotu z *Jawy* w roku 1900 aż do swej *przedwczesnej śmierci*, był Raciborski *duszą wszelkich w tym kierunku poczynień*”. Działalność ta, mimo wielu trudności, jakie napotykał, uwieńczona została konkretnymi sukcesami. W 1910 roku

* Drugie opracowanie jest kontynuacją rozpoczętego na łamach niniejszego czasopisma cyklu: Wiadomości o zasłużonych polskich uczonych na polu ochrony przyrody. (por. *Chrońmy przyrodę ojczystą*, R. XXXV, z. 5, s. 25—31).

wydał Raciborski opracowanie pt. „Ochrony godne drzewa i zbiorowiska roślinne”, będące pierwszym zawiązkiem „inwentarza zabytków przyrody” całej Polski. Było to na tym polu dzieło wzorcowe i podstawowe. Nie mniej trwałe, choć trudny do wymierzenia owoc przyniosły jego niezliczone odczyty i pogadanki otwierające umysły i serca ludzkie na potrzeby ochrony ojczystej przyrody.

Dziś, w rocznicę urodzin tego wielkiego uczonego i patrioty, warto i godzi się przypomnieć Jego niepowtarzalną postać. Nie ma może potrzeby przytaczać z tej okazji znanych już i wielokrotnie powtarzanych faktów z życia Uczonego. Można natomiast przypomnieć Go — pozwalając przemówić upamiętniającym Jego imię nazwom nadanym nowoopisanym taksonom roślin. Stanowią one swoisty wyraz hołdu złożonego Profesorowi Raciborskiemu przez jego przyjaciół, kolegów i uczniów. Wśród tych nazw są zarówno nowe rodzaje, jak i gatunki, podgatunki, odmiany czy formy. Różnorodność grup roślin (rośliny wyższe, paprotniki, śluzowce, grzyby, porosty, glony, rośliny kopalne), w których opisano nowe taksony na cześć Raciborskiego jest odbiciem różnorodności zainteresowań badawczych samego Uczonego, który do poznania każdej z tych grup wniósł oryginalny i znaczący wkład. Listę eponimów otwiera kilka rodzajów, reprezentujących różne grupy roślin (po każdym podano, czasami skrócone do jednej litery, nazwisko autora, który takson opisał).

Raciborskia Berl.

Raciborskia Czarnocki et Samsonowicz

Raciborskia Koczwarą

Raciborskia Wołosz.

Raciborskiella Höhnel

Raciborskiella Speng.

Raciborskiella Wisłouch

Raciborskiomyces Siemaszk.

Prawie trzydzieści dalszych, to nazwy gatunków i jednostek niższych od gatunku:

Acer platanoides L. var. *typicum* subvar. *rubellum* for. *raciborskii* Błoński

Aecidium raciborskii Wróbl.

Aecidium mariani-raciborskii Siemaszko

Anabaena raciborskii—Wołosz.

Arcynia raciborskii Berl (= *A. feruginea* Sauter)

Arthrodesmus acanthophorus Racib. var. *raciborskii* Gutw.

Bogoria raciborskii J.J. Smith

Carex raciborskii Zapal. (= *C. dioica* x *heleonastes*)

Cerastium raciborskii Zapal.

Cladophora raciborskii Gutw.

Conferva raciborskii Gutw.

Cosmarium pyramidatum Lund. for. *raciborskii* Gutw.
Dendrochilon raciborskii J.J. Smith
Dryopteris raciborskii v.A.v.R.; *Gloioleptis raciborskii* Wołosz.
Hyponectria raciborskii Penzig et Sacc.
Leucanthemum raciborskii Pop. et Chsan. (= *L. vulgare* s. 1.)
Loxogramme raciborskii C. Christ. (= *Polypodium raciborskii* C. Christ.); *Lepocindis glabra* Dreżep. var. *Raciborskii* Dreżep.
Ophioglossum raciborskii v.A.v.R.
Oscillatoria raciborskii Wołosz.
Peridinium raciborskii Wołosz. *Penicilium raciborskii* K. Zaleski.
Phacus raciborskii Dreżep.
Scenedesmus raciborskii Wołosz.
Staurostrum raciborskii Gutw.
Stenochlaena raciborskii C. Christ.
Trachelomonas raciborskii Wołosz.
Ustilago raciborskiana Siem. et Wróbl.
Vaginulina raciborskii Wiśn.
Xanthidium raciborskii Gutw.

Zasługi i wkład Mariana Raciborskiego w rozwój paleobotaniki upamiętniają opisane na jego cześć gatunki kopalne:

Bennetites raciborskii Kuśn.; *Lilpopia raciborskii* C. et. S.
Otozamites raciborskii Reymann
Petrocarya raciborskii Zabł.
Trapa raciborskii Jentys-Szafer

Pamięć Mariana Raciborskiego starano się utrwalić także na inne sposoby:

- 1) W Krakowskim Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego znajduje się popiersie prof. dra Mariana Raciborskiego;
- 2) W 1963 roku, w setną rocznicę urodzin uczonego, redakcja Rocznika „Ochrona Przyrody” poświęciła jego pamięci 29 rocznik tego czasopisma;
- 3) Imię prof. dra Mariana Raciborskiego nosi Technikum Ogrodnicze w Pruszczu Gdańskim;
- 4) W Harbutowicach (województwo krakowskie) rośnie kilkusetletni cis *Taxus baccata*, pomnik przyrody, który nazwano imieniem Raciborskiego;
- 5) Imię Mariana Raciborskiego nosi także jeden z rezerwatów ścisłych w obrębie Wolińskiego Parku Narodowego;
- 6) Na Górze Chełmowej pod Nową Słupią znajduje się tablica pamiątkowa (rodzaj kamiennego obeliska) poświęcona „pamięci prof. Mariana Raciborskiego jako działacza ochrony przyrody”;
- 7) „Górski Ogród Botaniczny” Zakładu Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN (dawniej Alpinarium Nauko-

wo-Dydaktyczne Zakładu Ochrony Przyrody PAN) od dnia 30 czerwca 1983 roku nosi imię prof. Mariana Raciborskiego.

Te ostatnie „pomniki” przyrody upamiętniają prof. Mariana Raciborskiego jako pioniera ruchu ochrony przyrody w naszym kraju. Tę jego działalność, jako wzór społecznego zaangażowania uczonego i odpowiedzialności za żywotne sprawy własnej Ojczyzny, trzeba dziś szczególnie przypominać i stawiać przed oczyma nowemu pokoleniu.

Zbigniew Mirek

Dęby antonińskie

Kilkanaście kilometrów od Ostrowa Wielkopolskiego (woj. kaliskie), na południe od doliny Baryczy, w kompleksie lasów i pól, znajduje się bardzo interesujące, lecz nie znane skupisko starych dębów szypułkowych. Zajmuje ono obszar o powierzchni 17,5 km² i rozciąga się łukiem wypukłym ku wschodowi; jego długość wynosi prawie 9 km, a szerokość dochodzi do 3,5 km. Pod względem geograficznym należy do Kotliny Odolanowskiej (Milickiej). Kotlina ta jest częścią Pradoliny Barycko-Głogowskiej, która wchodzi w skład Niziny Południowo-Wielkopolskiej. Od południa skupisko dębów opiera się o Wzgórza Ostrzeszowskie wchodzące w skład Wału Trzebnickiego.

Pod względem przyrodniczym omawiany obszar należy do Dzielnicy: Nizina Wielkopolska (Kraina Wielkopolsko-Pomorska), która styka się tam z Dzielnicą Trzebnicką (Kraina Wyżów Środkowopolskich). Najważniejszą miejscowością w obrębie skupiska dębów jest Antonin (ośrodek turystyki i wypoczynku), położony przy szosie P-37. Inne miejscowości to Trzcieliny, Kocięba, Ludwików.

Dęby nie są rozmieszczone regularnie na całym obszarze skupiska, lecz rosną w zgrupowaniach liczących od kilkunastu do kilkudziesięciu sztuk. Decyduje o tym sieć cieków wodnych, rozmieszczenie stawów, wydmych pagórków i terenów piasków wydmych. Przeprowadzana przeze mnie, od kwietnia do listopada 1978 r., inwentaryzacja wszystkich dębów o obwodzie ponad 3 m w pierśnicy, wykazała 220 okazów, skupionych w siedmiu zgrupowaniach. W zależności od ich położenia nadałem im umowne nazwy: Antonin, Wydymacz, Kocięba, Piec Górny, Zgrupowania Centralne i Pólnocne.

Podjęmowane do tej pory próby inwentaryzacji dębów antonińskich dotyczyły jedynie zgrupowań: Antonin, Wydymacz, Kocięba i Piec Górny. W opracowaniu z 1938 r. pt. *Pomniki i zabytki przyrody Wielkopolski*, autorzy: A. Wodziec, F. Krawiec i J. Urbański wymieniają pewną nie sprecyzowaną liczbę pomnikowych dębów ze zgrupowań Antonin, Kocięba i Piec Górny. Największe opisane dęby osiągnęły